

կեռ կու կարծես զայս բանս վաղուց ի կռուողոյն ժամանակի,
 ի կռուողոյնցն դարձեալ են, զիս եւրս հոտ կայ ի միջի:
 Եղ կու բերեն ի ժուռ կ'աճեն եւ կու հաւքեն,
 Մեծ մեծ շըներ ի վրայ անեն եւ բզկտել տան զնոսա:

Այս հերթի է զոր գրեցի. անըզեցայ ձեզ ինչ գաղտնի.
 Ծովուս թասան զիս է աւեր. ամենեւին այք չերեւի,
 ի բազում լիժանլիւն: եւ ի քսմաւ որ շատ լինի,
 Ձի ժաօցըներ տակմա քամի, յոյս մեր այն է Քօրֆէլ հասնի:
 Յորժամ զրաներս գրեցի եւ առ ընկերս չխօսէի.
 Ծիծաղէի ես յիմ վերայ թէ վանատիկ աչքդ երեւի.
 Արի՛ զընա՛ ըմպանիա որ գեղորայքն է իբրեւ զվանատիկ.
 Անապաւլի Ալիկուռնա Ֆլաւրէնցա կանստայի,
 Միւռնայ եւ Փալերմէ, Մառչիլիայ Ծռանսայէս ի ձինիլիդ.
 Մարճանին տեղն է գեղն է նման վանատիկայ.
 Յիցիլիա եւ Ալուման, Սանթա Մարիա. Իզմի, Փարէզ, Սպանիայ,
 Փառք չինողին յորինողին, պակաս չ'աներ նաֆաղանին.
 Ամենեքեան բարով վայլեն օրհնեն զտուողն պօրգեւաց,
 Փառք Աստուծոյ յամենայն ժամ:

Վենետիկի վանք
 Ոսկեփորիկ լիթ. 477 դե.
 Տաղարան 234 թ. Բ.

ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ ԽՆԴՐՈՅՆ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՅ ԸՆԳՀԱՆՈՒՐ ՀՈՎԻԻՐ

Պ. Թումանյան, ինչպէս ծանուցած էինք » Անտահիտ » ի նախորդ թիւերէն մէկուն մէջ, ֆրանսական դատարանին զիմած էր, վերստանալու համար որբերը. գատարանը որոշած էր որ այդ խնդրոյն վրայ վճիռ մը տալէ առաջ, Հայոց կաթողիկոսին կարծիքը պէտք էր իմանալ. կաթողիկոսը հետազոտած է թէ իր կողմէ պ. Թումանյանը որբանոցը ղԵՐկուած որբերը վաճառպուհ քահանային խնամքին պէտք է յանձնուին: Արդէն պ. Էդմանեան տրամադիր էր իր խնամոց աակ պահել այդ տասնեութ տղոցմէն միայն անոնք որ իրապէս որբ են, — այսինքն ինը միայն. միւսները իրենց ծնողքին կողմէ յատկապէս զրկուած են եղեր պ. Թումանյանին ձեռքով «կրթուելու», — իսկ զմիամիտ ծնողքներու փրանսական դատարանը վճռեց որ բուն որբերը վաճառպուհ քահանային խնամքին յանձնուին, իսկ ոչ որբերը դարձուին պ. Թումանյանին, — ինչ որ պ. Էդմանեանին ալ որոշումն էր: Պ. Թումանյան պիտի շարու-

նակէ անշուշտ « որբանոց » անաւանել իր հաստատութիւնը ուր ծնողք ունեցող տղաքներ միայն կան, եւ այդ ծնողք ունեցող տղաքները անշուշտ նորէն Հայաստանցի գեղջուկի հազուատով պիտի ներկայացնէ անգլիական ամբօխներուն, պիտի պատմէ թէ ինչպէս ատենց ծնողքը ջարդուեցան, եւ զուգարներ պիտի հանդանակէ: Այդ իր դործն է: Մենք այլ եւս բան մը չունինք բսելու: Մենք մեր պարտքը կատարեցինք, կաթողիկոսն ու ֆրանսական դատարանը վճռեցին թէ Թումանյանին պէտք է յանձնել « որբեր », ուրիշ հաստատեցին մեր քննադատութեանց ճշմարտութիւնը: Դաւով այն տղոց զոր իրենց ծնողքները կը յամառին յանձնել պ. Թումանյանին, անոնց մասին ոչինչ կրնանք ընել. իրենց ծնողքին գիտնալիք բանն է:

Ամենէն տարօրինակը, սակայն, այս խնդրոյն մէջ՝ Եւրոպայի Հայոց ընդհանուր հովիւ Իւթիւճեան եպիսկոպոսին վարմունքն է: Կ'ը-

մասնանք որ իւթիւնեան եպիսկոպոսը «վերջին վայրկեանին» լսեր է վերջապէս որ Թու- մայեանի խնդիր մը կայ մէջտեղը, եւ հաս- կըցեր է որ ինքն ալ պէտք է դեր մը խաղայ այդ հարցին մէջ, եւ . . . գրեւէ կաթողիկոսին թէ Թումայեան կը պահէ շատ կանոնաւոր որբանոց մը եւ թէ պէտք է բոլոր որբերը յանձնել պ. Թումայեանին:

Ինչի՞ վրայ հիմնուելով, ի՞նչ քննութիւն կատարելէ յետոյ, Իւթիւնեան սրբազանը այս դիրքը բռներ է: Չենք գիտեր, Վեց ամսէ ի վեր Թումայեանի որբանոցին խնդիրը հրապարակ էր ելած, թեր ու դէմ յօդուածներ կ'ողողէին արտասահմանի թերթերը: Իւթիւնեան սրբա- զան մտքէն իսկ չէր անցուցած խնդիրը մօ- տէն քննել: Վոսմշապուհ քահանայն այդ դերը կատարեց՝ մղուած ամենէն ազնիւ ու քրիս- տոնէական զգացումներէն: Իր քննութեան արդիւնքը աննպաստ եղաւ պ. Թումայեանին. եւ ուրիշ կերպ չէր կրնար ըլլալ. անհերքելի փաստերով երեւան ելաւ որ պ. Թումայեան հայ որբերու անունը կը շահագործէր, հրապա- րակային կեղծարարութիւն կ'ընէր, ու — կէտ մը զոր վերջերս իմացանք, — իրեն յանձնուած տղաքը բողոքականացնելու կը ջանար, կ'ընդ- դիմանար որ Մանչեսթրի Հայոց քահանայն գայ այցելէ որբանոցը, (առարկելով թէ անգլիացի բարեխառնները կը նեղանան եզեր զայդ իմա- նալով??), եւ այս բոլորէն յետոյ, Իւթիւնեան սրբազանը Թումայեանին ի նպաստ դիրք մը կը բռնէ. . .

Իւթիւնեան սրբազանը ջանացեր է ապա- ցուցանել թէ «Թումայեան» որբանոց մը գո- յութիւն ունի Լոնտոնի մէջ: Բայց ո՞վ ըսաւ արդէն թէ գոյութիւն չունի չէնք մը որուն պ. Թումայեան «որբանոց» անունը տուած է, եւ որուն մէջ տղաք կը բերէ, կը բնակեցնէ, կ'աշխատցնէ, եւ ուղած ատենը դուրս կը նետէ: Խնդիրը զիտնալու վրայ էր թէ այդ «որբա- նոց» անուանուած չէնք իրօք «որբանոց» էր, կը համապատասխանէ՞ր այդ անունին: Ասոր վրայ դատաստան մը յայտնելէ առաջ, Իւթիւ- նեան սրբազանը լրջօրէն քննելու էր այդ հաստատութիւնը ու անոր տնօրէնին ընթաց- քը: Աններելի է իր վարմունքը, որով կը վի- բաւորէ Վոսմշապուհ քահանային պէս անշա- հախնդիր, պարտաճանաչ ու արի եկեղեցական մը՝ ինչպստ պ. Թումայեանի պէս ճշմարտու- թիւնը հրապարակաւ խեղաթիւրող («Պատա-

նի» ի հարցը մի՞ մոռնաք) եւ որբանոց պահե- լու պատրուակով աջէն ձախէն դրամ հաւա- քող ու հայ լուսաւորչական տղաքը իրենց հայ- րենի կրօնէն ու ծացնելու ձգտող խայտառակ պարոնի մը:

Եւրոպայի Հայոց ընդհանուր հովիւի պաշտօնն ստանձնելէ ի վեր, Իւթիւնեան սրբազանը իբր հանրային գործ «ոչինչ» ըրած էր դեռ. իր հովուութիւնը կը կայանար միայն իր «ծուխ» ե- րուն տունը երթալ փիլաֆ ուտելու, կամ իր «ծուխ» երը կարգելու եւ թաղելու մէջ: Առաջին անգամը որ կ'ուզէ դեր մը խաղալ հանրային գործի մը մէջ, ցոյց կուտայ թէ լաւագոյն բան մ'ըրած պիտի ըլլար իր փիլաֆէն երեք գուրս չեւելելով:

Այս առիթով պարտք կը համարինք թէ՛ ար- տասահմանի Հայութեան եւ թէ՛ կաթողիկոսին դիտել տալ որ Եւրոպայի Հայոց ընդհ. հո- վիւի պաշտօնը «շատ կարեւոր» պաշտօն մըն է՝ մեր ժողովրդին արդի կացութեան մէջ, եւ թէ այդ պաշտօնին գլուխը անհրաժեշտ է ունենալ մարդ մը որ ըմբռնէ անոր խոշոր նշանակու- թիւնը եւ կարող ըլլայ զայն կատարել:

Եւրոպայի Հայոց ընդհ. հովիւը պէտք է որ հետաքրքրուի արտասահմանի Հայութիւնը պարզեցնող բոլոր կարեւոր խնդիրներով, ինչպէս եւ բովանդակ հայ ժողովուրդը այս վայրկեանիս յուզող էական հարցերով, ու պէտք է որ ան մեր ժողովուրդը գիտնայ ներ- կայացնել Եւրոպական ազգերուն առջեւ: Եւ- րոպայի Հայոց ընդհ. հովիւը պէտք է մեծ սրտով, լայն մտքով, ամուր նկարագրով եւ ընդարձակ զարգացմամբ անձ մը ըլլայ: Անթիւ գործ կայ իրեն համար կատարելու: Ո՞րքան կոիւններ, վէճեր, սքանտալներ որ արտասահմանի Հայութիւնը փոթորկեցին այս վերջին տա- րիներուն մէջ, ձուին մէջ պիտի խեղդուած ըլլային, եթէ Եւրոպայի Հայոց ընդհ. հովիւը գիտնար իր բարձր հեղինակութեամբ միջա- մըտել, լսելի ընել իր ձայնը, արդարութեան, ճշմարտութեան յաղթանակին ի նպաստ, աղ- զային արժանապատուութեան յարգուելուն հսկէր, կրքերու ծայրայիղ բորբոքման վրայ Գրիստոսի խօսքին եւ Լամբրոնացիներու եւ Շնորհալինեքու չունչին խաղաղարեւր ներ- գործութիւնը թափէր. եւ ո՞րքան օգտակար պիտի ըլլար մեր դատին համար, մեր ժողո- վրդին յաշս Եւրոպացոց յարգելի դառնա-

լուն տեսալէտով, որ մեր ընդհ. հովիւր (համա-
կերպելով հանդերձ խոհեմութեան բոլոր պա-
հանջներուն) գիտնար արտատուոր պարա-
զաներու մէջ մեր ժողովրդին ցուերը հաղոր-
դել եւրոպայի բարձրագոյն իշխանութեանց,
արեւմտեան կղերին վերին ներկայացուցիչնե-
րուն հետ մտերմական յարաբերութիւններ
հաստատելով անոնց մէջ իրական համա-
կրութիւն մ'արթնցնէր զէպի մեր ժողովուրդն
ու մեր եկեղեցին, շնորհակալութիւն յայտ-
նէր մեր ցաւերն ամօքելու համար իրենց պեր-
ճախօսութիւնը, իրենց զրիչը մեր դատին
ի սպաս զնոյց եւրոպացիներուն, մեր եկեղեց-
ւոյն պատմութիւնը, կազմակերպութիւնը բա-
ցատրող ուսումնասիրութիւններ հրատարակէր
եւրոպական հանդէսներու մէջ (բան մը որ շատ
կարեւոր է եւ չէ եւրոպ. երբեք լրջօրէն) :

Ասի անհրաժեշտ պէտք մըն է, որուն վրայ
կը հրաւիրենք կաթողիկոսին ու արտասահմանի
Հայութեան ուշադրութիւնը : Մեր եկեղեցա-
կաններուն մէջ կան զարգացեալ եւ ազնիւ
անձնաւորութիւններ, անոնց համար չկայ այս
վայրկեանիս աւելի մեծ, աւելի յարմար, աւելի
զեղեցիկ պաշտօն մը քան եւրոպայի Հայոց
ընդհանուր հովուութեան պաշտօնը :

Ա. 2.

ՄԵՐ ՀԵԹԱՆՈՍԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏՕՆԸ

Մեծարգոյ բարեկամիս հայր Պարոնեանի ճար-
տարամիտ մեկնութիւնը Վարդավառի տօնին
նշանակութեան ու բառին իմաստին վրայ որ
տեսնուեցաւ «Անահիտ» ի յուսմարի թիւին մէջ
մեծ յարգ կը ստանայ սանկատումով որ, որչափ
զիտեմ, առաջին ձեռնարկն է քննական ոգիով
բացատրութիւն մը որոնելու այդ խորհրդա-
ւոր տօնին ու բառին :

Ինչպէս ինքն ալ խոստովանած է ճշմարիտ
գիտնականի մը վայելուչ զգուշաւորութեամբ,
իր առաջարկած մեկնութիւնը միակը չէ որ
կրնայ մտածուիլ, եւ ոչ ալ ամէնէն մօտաւորը
վերջնական լուծումին՝ երբ խնդրոյ տակ եզոզ
նիս թին յարակից բոլոր իրողութիւնները մէջ
բերուին :

Եւսի անվիճելի է Հայր Պարոնեանի տեսու-
թիւնը թէ Վարդավառի տօնը կապ ունի Հայոց
նախաքրիստոնէական կրօնին հետ, եւ մասնա-
ւորապէս հին Պարսկաց կրօնին հետ : Նոյն-

չափ անհերքելի է թէ Վարդավառ բառին ա-
ռաջին անդամը եզոզ « վարդ » բառը բնաւ առ-
նչութիւն չունի ծաղիկ վարդին հետ : մինչեւ
հոս ուղիղ ճամբուն վրայ քայլ առնել կը
թուի 2. Պարոնեան, բայց յանկարծ շեղելով
կը դառնայ մասնակի հին մեկնութեան երբ
Վարդավառ բառին երկրորդ անդամը եզոզ
« վառ » բառը « վառել » հայ բային արմատ
եւ « լուցանել » ի հոմանիշ կը համարէ :

Եւ առաջնորդուելով այս, բոս իս, սխալ
ըրոնումէն, գիւրաւ կը միտի « վարդ » բառին
« աէթրա » ի հետ (ատր, կրակ) անստոյգ
նօյնացումին, յանգելու համար հրավառու-
թիւն իմաստին իբր համալսար « ճրագալոյց »
կազմութեան : Խնդրոյն լեզուաբանական կող-
մին այս լուծումին բնական հետեւանքով տօնն
ալ կը դառնայ Պարսից կրօնէն նուիրական ա-
ռարկային կրակի տօնը, մինչդեռ մեր մէջ կրակ
վառելու սովորութիւն Տեառնընդառաջի յա-
տուկ է եւ ոչ Վարդավառի տօնին :

Սակայն շատ մօտեցած էր Հայր Պարոնեան
անդրադառնալու թէ ինչպէս այդ տօնը վաղե-
մի օրերու մէջ Պարսից կրօնէն փոխառիկ է, եւ
ինչպէս « Վարդավառ » բառին առաջին անդամը
եզոզ « վարդ » բառը բնիկ հայ չէ, այլ փոխառիկ,
այնպէս ալ երկրորդ անդամը եզոզ « վառ » բառը
բնիկ հայ չէ, այլ Պարսիկ farr բառն է, հայ
տառաչըման օրէնքով « վառ » ի փոխուած,
ու կը նշանակէ հոմ թաղաւորական « վառ »ը,
farr-i-kayani, որուն մեծ տօնը կը տօնէին Պար-
սիկները աշնան գիշերահաւասարին ատենները,
որուն մօտ օրերը յետոյ հաստատուեցաւ Վար-
դավառ ի Քրիստոնէական տօնը անոր տեղը
բռնելու համար, զի հնուց հաստատուած սովոր-
ութիւն մը արմատախիլ ընել զիւրին չէր :

Այս այն նուիրական « վառ »ն է որ Պար-
սիկները կը հաւատային թէ խոյի մը փոխ-
ուած Արտաշիւր Բաբականի հետեւելով ապա-
հովցուց անոր ապստամբութեան յաջողու-
թիւնը եւ յաջորդութեւնը Արշակունիներուն
պատկառելի գահին : « Շահնամէ » ին ամենէն
զեղեցիկ դրուագներէն մէկը կը կազմէ այս :
Ինչպէս խորհրդանշական բանաստեղծութեան
հինաւուրց նշոյլ մը :

Մեր « Բիւզանդ » պատմիչն ալ կը յիշատակէ
այս « վառ »ը (իւր նիւթական իմաստով ան-
շուշտ) երբ կ'ըսէ թէ Պարսից թագաւորը ու-
րիշ ծանրագին արքայական նուէրներու հետ
զրկեց Զարմանդուխտ Տիկնոջ զվառ թագա-